

Når begynte egentlig krigen?

101434

Av Anton Olstad

Sjefen for 2. Divisjon (standkvarter Oslo) skulle ved mobilisering ha satt opp blant annet en feltbrigade på nesten 6000 mann. Stille delvis mobilisering, som regjeringen gjennom forsvarsminister Ljungberg ved firetiden om morgenen 9. april omsider bestemte seg til, ble forbedret ved Kohts uttalelse til NTB på Østbanestasjonen ved syvtiden. Han sa at det var gått ut alminnelig mobiliseringsordre. Etter det strømmet folk til mobiliseringssteder og magasiner.

Sjefen for DR2, oberst Jørgen Jensen, måtte minne Johan Nygaardsvold (i en avsløide i 1946) om at mobilisering ikke er det samme som krig. Ved tyskernes mobilisering i 1914 ble avdelingene straks satt inn i forflytning til fremmarsj og angrep. Krig var allerede erklært.

Norsk krigserklæring var ikke avgitt, og den tyske kom først 23. april. Med krigserklæring følger krigstilstand og hva det juridisk fører med seg. Men regjeringen vek tilbake for ordet.

9. april og 10. april foretok 2. Divisjon en improvisert mobilisering på Gardermoen—Trandum. Staben hadde da forflyttet seg fra Oslo til Kløfta, og om kvelden 9. april til Gardermoen.

Her ble det like før midnatt 9. april/10. april av 2. Distriktskommando (2. Divisjon) gitt en ordre om forflytning av bataljonene Torkildsen, Andvord, Høgstad (artilleri) og II/IR 5. Ordren inneholder et nokså spesielt punkt: g) I tilfelle av at avdelingene møter enkelte biler med utenlandske soldater, skal strid så vidt mulig unngås.

Strid så vidt mulig unngås? Under regjeringsmøtet på Hamar 9. april hadde man fra den tyske sendemann, dr. Curt Bräuer, gjennom ekspedisjonssjef William Malthe Johannessen, mottatt

en appell om å oppgi kamp. Dette oppfattet man som invitasjon til forhandlinger — til tross for at Koht mellom kl. 04.00 og kl. 05.00 hadde avvist de tyske krav. I avarret fra Hamar kom det henstilling til tyskerne om å oppgi krigshandlinger.

Den ild som hittil var avgitt mot tyskerne, var til forsvar av nøytraliteten. Oscarsborg hadde senket «Blücher» med hjemmel i en ordre til nøytralitetsvakten i den første verdenskrig.

Oberst Jørgen Jensen skrev i Aftenposten 28. april 1947 bl.a.: «Og hvorfor kom det ingen ordre om å kjempe? Jo, fordi Regjeringen selv ikke var klar over hva den ville. ... Men i dette statsråd som ble holdt i Hamar 9. april, hvor også endel stortingsmenn var tilstede, stod meningene mot hverandre. Endel statsråder ville kjempe, endel, både medlemmer av regjering og storting, var imot kamp, de fleste var høyst tvilrødige og nedstemte.»

I «Felttoget» skriver Ruge: «Vi kom til Hamar i mørke kvelden. Regjeringen og Stortinget var da allerede reist derfra til Elverum.» De fleste med et eks-tratog kl. 19.51. Ruge har da kommet til Elverum ved 21.00-tiden 9. april, neppe tidligere.

Ruge skriver: «Jeg hadde forstått i Hamar at Kommanderende General og generalstabssjefen anså situasjonen som nokså håpløs og nærmest mente at vi burde gi oss med en gang. For å forhindre dette (uthevet av undertegnede) kjørte jeg over til Folkehøiskolen i Elverum, hvor jeg visste at Regjeringen og Stortinget skulle være. Jeg ville der snakke med min gamle venn statsråd Ljungberg. ... mens jeg ventet, kom statsråd Wold, som jeg ikke kjente, og spurte om min mening om situasjonen. Jeg sa at jeg kom for å si til min gamle venn Ljungberg at Regjeringen ikke måtte gi seg nu. Statsråd Wold ble da meget glad, og sa at

Ljungberg, Trygve Lie og han selv mente det samme, men at stemningen ellers var tvilsom.»

Men avgjørelsen ble først tatt etterat Bräuer 10. april hadde fått Kongens, Kohts og regjeringens nei til en regjering Quisling.

Ved en konferanse som skulle drøfte mulighetene før møtet med den tyske sendemann, sa Ruge at «vi, slik stillingen var, måtte være forberedt på å måtte oppgi i det minste Østlandet, kanskje hele Sør-Norge, men at vi måtte regne med å kunne holde Nord-Norge, idet England sikkert ikke ville tillate tyskerne å sette seg fast i Narvik. ... Men hvordan det så enn kom til å gå, måtte vi i hvert fall ta opp striden nu av hensyn til ettertiden. ... Jeg telefonerte om ettermiddagen til statsråd Ljungberg, som da var i Nybergssund, og forklarte ham hvor skuffet jeg var over stemningen i forhandlingskomiteen. ... Jeg ble så om kvelden gledelig overrasket da statsråd Ljungberg ringte til meg at det nu var fattet enstemmig regjeringsbeslutning om å avvise de tyske krav og ta opp striden.» (Uthevet av undertegnede.)

Den 11. april ble obersten utnevnt til kommanderende general.

Men da han tok initiativ til at regjeringen ikke skulle vike unna, men ta krigen, var Ruge infanteriinspektør, uten operativ kommando og uten myndighet til på eget initiativ å skyve på i politiske avgjørelser.

Som generalstabssjef hadde han 4. oktober 1937 i et foredrag i Oslo Militære Samfund pekt på at den norske hær fremdeles var den dårligst treneide og dårligst rustede i Europa.

Men 9. og 10. april overså han det, og han overså at det med få unntak bare fantes improviserte avdelinger under oppsetning i Sør-Norge.

General Leif C. Rolstad

skriver i «April 1940» om et møte i overkommandoen om kvelden 10. april: «Det er klarlagt at det ennå — snart to døgn etter at invasjonen begynte — ikke var gitt noen «tillatelse» til at Hærens avdelinger kunne slåss. Dette fordi det fremdeles ble forhandlet med tyskerne.»

Rolstad kommenterte utnevnelsen av Ruge til kommanderende general slik: «Det skulle altså bli krig.»

Østpland Infanteriregiment nr. 5's (IR5) sjef, oberst Hans Hiorth, hadde inspisert regimentets nøytralitetsbataljon, men var tilbake på Elverum kl. 10.40.

På Terningmoen, i Skytteskolens regi, var et gassvernkurs for befal i gang. Kaptein Arne Hagtvedts gardekompani skulle drive skytøvelser. Ved 16-tiden ble han innkalt til oberst Hiorth og gitt ordre om å lage og besette sperrestillinger ved Sagstua (nærmer Elverum) og Midtskogen. Major O. Helset var også blitt innkalt til regimentssjefen.

Der ble truffet den avtale at IR5s administrasjon sammen med Skytteskolen, under major Helset, skulle organisere forsterkninger til Midtskogen. Gassvernkursets elever (befal) og befal som møtte ved IR5, noen øvede og noen uøvede arbeidsmannskaper og noen få skytterlagsmedlemmer fra stedet, ble organisert i tre tropper og sendt frem til forsterkning på Midtskogen. Kaptein Mikkel Gaalaas av IR5 fikk kommandoen der fremme. (Kaptein Hagtvedt kan ikke sees å være blitt underrettet.)

Det bør for all ettertid være klart at oberst Hans Hiorth organiserte sperringen ved Midtskogen omtrent fire—fem timer før Ruge kom til Terningmoen.

I Ruges «Felttoget» er sjefen på selve Midtskogen, kaptein Mikkel Gaalaas, ikke nevnt.

Oberstløytnant Anton Olstad var kadett i 1940, og mitraljøsetroppssjef (senrik) 12. april 1940. Han sammenholder general Otto Ruges opplysninger i «Felttoget» med andre beretninger om krigens begynnelse i Norge.

Så litt mer om Ruges initiativ.

Om hendelsene da tyskerne var drevet tilbake og man var kommet til 10. april, skriver Ruge: «Distriktskommandosjefen, general Hvinden Haug, som egentlig skulle hatt ledelsen her i distriktet, var jeg uten forbindelse med. Jeg for min del hadde egentlig ingen kommandomyndighet i distriktet, men måtte optre, fordi jeg tilfeldigvis var den eneste som hadde et par avdelinger til disposisjon, og oberst Jensen, Hiorth og jeg trådte i forbindelse med hverandre ...»

Undertegnede amatørkrigshistoriker ville tro at oberst Ruge her glemmer at oberst Hiorth var den som hadde forsvarsansvaret innen sitt regimentsdistrikt, at de «et par avdelinger» som han nevner, var oberst Hiorths avdelinger.

En pedagogisk evne til å skape tillit og sikkerhet utmerket Ruge. Spørsmålet er kanskje om det bilde deltagere og andre sitter med etter felttoget i Sør-Norge i 1940, er av den art at det rettferdiggjør motivet «Men hvordan det så enn kom til å gå, måtte vi i hvert fall ta opp striden nu av hensyn til ettertiden. ...»